

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA DİVAN ŞİİRİ TARTIŞMALARI VE GELENEKTEN FAYDALANMA

Necati TONGA¹

ÖZET

Edebî hareketler, genel olarak kendinden önceki edebî birikimi tenkit ederek ya da onlara bir tepki olarak ortaya çıkarlar. Bununla birlikte diğer bütün sanat dalları gibi edebiyat da gelenekle var olan, bir zemin üzerine yükselen bir sanat dalıdır.

Şiirde gelenekten faydalanma ile kastedilen, özellikle modern şiirimizde divan şiiri unsurlarının(âhenk unsurları, mazmun, motif, tasavvuf, nazım şekli, nazım türü vb.) kullanılmasıdır. Şiirde gelenekten faydalanma, Tanzimat döneminden bugüne Türk edebiyatçılarının aktüel meselelerinden biri olmuştur.

Modern şiirimizde geçmişin edebî birikimlerinden faydalanma gereğini duyan şairler olduğu gibi, edebî mirası reddeden ve şiirlerinde gelenekten faydalanmayan isimler de olmuştur. Bu bildiride Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında gelenek-divan şiiri etrafında cereyan eden tartışmalar, dönemin şairlerinin divan şiirine yaklaşım tarzları ve şiirlerinde divan şiiri unsurlarını nasıl kullandıkları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Gelenek, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Divan şiiri, edebî tartışma

ON DISCUSSIONS CONCERNING TRADITION AND BENEFIT FROM DIVAN POETRY IN TURKISH LITERATURE OF REPUBLIC PERIOD

ABSTRACT

Literary movements emerge through criticizing former literary sources or as a reaction against them. Like the other fields of art, literature is and art existing with tradition and rising on a base.

By saying benefiting from tradition, it is meant the use of elements of divan in modern poetry (harmony, symbol, Islamic mysticism, motif, verse etc). Benefiting from tradition in poetry has been one of the current debatable points since administrative reforms in Ottoman period.

As there are poets requiring benefit from literary sources of the past, a contrary situation is true for some others. In this paper, the discussions concerning tradition-divan poetry, poets' attitudes towards divan poetry and how they used the elements of divan poetry are going to be analyzed.

Key words: Tradition, Turkish literature in republic period, divan poetry, literary discussion.

a.Giriş

Cumhuriyet Dönemine Kadar Gelenek Tartışmalarına Toplu Bakış

*Cihân-ârâ cihân içredir arayı bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler
Hayâlî*

Edebî hareketler, genel olarak kendinden önceki edebî birikimi tenkit ederek ya da onlara bir tepki olarak ortaya çıkarlar. Bu durumun Türk edebiyatı tarihinde belirgin ilk örneği ile Tanzimat döneminde karşılaşırız.

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Kırıkkale, necatitonga@mynet.com

Yeni Türk şiirini kurmak için divan şiirini yıkmak gerektiğini düşünen Tanzimat sanatçıları, tenkit oklarını divan şiiri üzerine yoğunlaştırmışlardır. Bununla birlikte Tanzimat edipleri, estetik zemini çok sağlam olan bu şiiri ne tam olarak yıkabilmişler, ne de tam anlamıyla divan şiirinden kopuk bir şiir ortaya koyabilmişlerdir. Bu sebeple edebiyatımızın bu devresinde düalizm (ikilik) hâkimdir. Bu dönemde arayışların peşinde olan Türk şairi, divan şiirinin etkisinden de bir türlü kurtulamamıştır.

“Tanzimat’ın ilk üç mühim şahsiyeti de (Şinasi Efendi, Namık Kemal, Ziya Paşa) şairdir ve şiirimizin klâsik mekteplerinde yetişmişlerdir. Bu sebeptendir ki Tanzimat devrinin edebî münâkaşaları, şiirin muhafazakârları ile yenilikçileri arasında cereyan etmiştir.”² Divan şiirini devam ettirme gayreti içinde olanlar, edebiyatımızın bu döneminde Encümen-i Şuarâ adı altında edebî bir mahfil oluştururlar. Yeni Türk şiirine tematik açılımlar getiren Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın da başlangıçta bu edebî mahfilin içinde yer almaları dikkat çekicidir.

Tanzimat’ın birinci dönem şairlerine göre “son derece kaideci, sanatçının kişiliğini boğan, söz oyunlarını ön plânda tutan; duyguları, hayal ve düşünceleri, ifade unsurları ile klişeleşmiş, hayatla ve gerçekle ilgisiz, devrini tamamlamış ve skolastik karakterdeki eski edebiyat, ortadan kaldırılmalı, sosyal fayda, hakikat ve tabiata uygunluk, yeni bir dil ve üslûp” sıfatlarını taşıyacak yeni bir edebiyat kurulmalıdır. Bu açıdan Tanzimatçılar, edebiyat anlayışlarını ve faaliyetlerini başlıca iki prensip etrafında gerçekleştirirler: Eskinin reddi ve Yeninin Yarılması³

Tanzimat edebiyatında divan şiiri ile ilk hesaplaşmalardan biri, Ziya Paşa’nın meşhur Şiir ve İnşâ adlı makalesidir. Ziya Paşa, bu makalesinde divan şiirine çok sert eleştirilerde bulunur. Ziya Paşa, daha sonra hazırladığı Harâbat adlı antolojinin önsözünde Şiir ve İnşâ makalesinde öne sürdüğü fikirlerinden vazgeçer.

Divan şiirine eleştiriler, kendisi de klâsik tarzda gazeller yazarak şiire başlayan Namık Kemal’in Tahrib-i Harâbat’ı ile devam eder. Namık Kemal, bu eserini Harâbat’taki düşüncelerinden dolayı Ziya Paşa’yı tenkit etmek amacıyla kaleme almıştır. Ayrıca bu dönemde Recaizâde Mahmut Ekrem ve Muallim Nâci arasındaki münâkaşalarla, divan şiiri tartışmaları farklı bir boyut kazanır.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemindeki divan şiiri merkezli tartışmalarda divan edebiyatı, “sosyal hayattan kopuk olduğu, beşerî duyguları yansıtmadığı, gerçekçi olmadığı, aşırı kuralcı olduğu, İran ve Arap edebiyatlarının taklidi olduğu için millî olmadığı...” gibi noktalar esas alınarak tenkit edilmiştir.⁴

Tanzimat döneminde başlayan ve merkezine divan şiirini alan eski-yeni münâkaşaları, Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti ve Millî Edebiyat dönemlerinde de zaman zaman şiddetini artırıp, kimi zaman azaltarak devam etmiştir. Bununla birlikte divan edebiyatı tartışmaları, özellikle Cumhuriyet döneminde yoğunlaşmış ve konu edebiyatçılarımızın aktüel meselesi hâline gelmiştir.

Şimdi Cumhuriyet döneminde gelenek etrafında gelişen tartışmalarla birlikte dönemin şairlerinin şiirlerinde divan şiiri unsurlarının kullanılmasını incelemeye çalışalım.

² Okay, Orhan, *Tanzimat Edebiyatı*, Atatürk Ün.F.E.F.Yay., Erzurum, 1990, s.20

³ Ercilasun, Bilge, *Servet-i Fünûnda Edebî Tenkit*, MEB Yay., İst., 1994, s.35-36

⁴ Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinde divan edebiyatı ilgili cereyan eden tartışmaların değerlendirilmesi için bkz: Kahraman, Mehmet, *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar*, Beyan Yay., İst., 1996; Erbay, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar Yay., Erzurum, 1997.

b.Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gelenek Tartışmaları ve Divan Şiirinden Faydalanma

*Cânımı cânân eğer isterse minnet cânıma
Cân nedir kim anı kurbân etmeyem cânânıma*

Fuzulî

Yahya Kemal ve Ahmet Haşim, Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yön veren iki mühim isimdir. Bu şairlerden sonra edebiyat dünyasında boy göstermeye başlayan şairler, şiirlerinde bir şekilde onlardan etkilenmiştir. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri, Haşim ve Yahya Kemal'in şiirlerinde ortaya koydukları estetik zemin üzerine kurulmuştur diyebiliriz.

1912 yılında, gelenekten kopuk, Nev-Yunanî tarzda bir edebiyat kurmak isteyen ve bu konuda Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile ciddi çalışmalara başlayan Yahya Kemal; ilerleyen yıllarda "eve dönmüş", divan şiirine yönelme ve şiirlerinde gelenekten faydalanma gereğini duymuştur. Hakkında yapılan bütün çalışmalarda Neo-klâsik bir şair olarak nitelendirilen Yahya Kemal, gerek Eski Şiirin Rüzgârıyla adlı eserinde, gerekse diğer şiirlerinde divan şiirini modern bir bakış açısıyla yoğurarak ölümsüz eserler ortaya koymuştur. Yahya Kemal, Ok şiiri dışında bütün şiirlerini aruz ölçüsü ile yazmıştır.

Ahmet Hâşim de Şeyh Galip'ten gelen bir sembolizmle şiirin bir kolunu divan edebiyatına yaslamış, batılı sembolist ve empresyonistlerden etkilenmesine rağmen şiirlerinde divan edebiyatı unsurlarını kullanmayı da ihmal etmemiştir.⁵ Şiirlerinin tamamını aruz ölçüsüyle yazması, Hâşim'in gelenekten yana gösterdiği tavrın da bir göstergesidir.

Bu iki merkez şahsiyetin şiirleri, Türk edebiyatında gelenek ile modernizmin sentezinin önemli ilk örnekleri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte gelenek ve divan şiiri tartışmalarının, geride bırakılan edebî dönemlere nazaran Cumhuriyet döneminde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu dönemde divan edebiyatı üzerine tartışmaların yoğunlaşmasında devrin siyasî atmosferinin de etkisi olduğu söylenebilir.

Konu ile ilgili bu dönemdeki ilk belirgin tartışma, 1930 yılında Ankara'da toplanan Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi'nde cereyan etmiştir. Engin birikimi ve ortaya koyduğu mühim eserleri ile biraz geç de olsa son yıllarda hak ettiği değeri kazanmaya başlayan Ahmet Hamdi Tanpınar, bu kongrede yaptığı konuşmasında divan şiirinin lise müfredâtından kaldırılmasını teklif eder. Bu kongrede Mustafa Nihat Özön de Tanpınar'la aynı doğrultuda görüş belirterek divan şiirini sert bir dille tenkit eder. Hıfzı Tefik Gönensay ve Abdülbaki Gölpınarlı ise bu iki edebiyatçıya divan şiirine yönelttikleri sert eleştirilerden dolayı karşı çıkarlar.⁶

Ahmet Hamdi, daha sonra kaleme aldığı "Eski Şiir" ve "Eski Şâirleri Okurken" isimli yazılarında divan şiiri hususunda geçmişte yanıldığını belirtir:

"Eski şiirin tadı gittikçe beni daha fazla sarıyor. O kadar ki, divanlardan ayrı geçirdiğim zamanlara acıyasım geliyor. Bir zamanlar ben de onu kâh yaşa kâh etrafımdaki havaya uyararak ihmal etmişim; şimdi içimde onu her şekilde daha müttekâmil ve yüksek bulmaya çalışan bir taraf var."⁷

⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Okay, Orhan, "Ahmet Haşim'in Şiirlerinin Sembolizm Açısından Yorumu", Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yay.,İst., 1990, s.189-201; Ayvazoğlu, Beşir,Ömrüm Bir Ateşti Benim-Ahmet Haşim'in Hayatı Sanatı Estetiği Dramı, Ötüken Yay., İst., 2000.

⁶ Bu kongre ve edebiyatımızdaki yankıları hakkında daha fazla bilgi için bkz: Tecer, Ahmet Kutisi, "Eski ve Yeni Edebiyat", Görüş, S.1, Temmuz 1930, s.96-102

⁷ Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., 4.bas., İst., 1995, s.17

Yukarıda bahsedilen kongrenin yapıldığı yıl, Nurullah Ataç'ın divan şiiri ile ilgili fikirleri dikkat çekicidir. Nurullah Ataç kendisi ile yapılan bir söyleşide, içinde güzelliklerin olduğunu kabul etmekle birlikte, divan şiirinin Şark-Müslüman medeniyetinin ürünü olduğunu ve yeni bir kültür dairesine adım atan ülkemizin gençlerine bu şiirin okutulmaması gerektiğini belirtmiştir.⁸

Şiirlerinde divan şiirinin de önemli kaynaklarından biri olan tasavvuftan sıklıkla faydalanan fakat divan şiiri estetiğini şiirlerinde belirgin bir şekilde aksettirmeyen Necip Fazıl Kısakürek, 1934 yılında Yeni Adam dergisinin düzenlediği ankete verdiği cevapta, "divan şiirini güzellik ve ideal Türk sanatı açısından önemsiz bulduğunu, ancak eski eserlerimizin birer kültür belgesi kabul edilip yeni harflere aktarılması gerektiğini" belirtmiştir.⁹

1930'lu yıllarda divan şiirini sert bir şekilde eleştiren isimlerden biri de Peyami Safa'dır. Yazar, Kültür Haftası dergisinde 1936 yılında yayımlanan bir yazısında divan edebiyatını "İşkembe-i Kübra Edebiyatı" olarak nitelendirmiş ve divan şiirinin hayâlden ibaret bir şiir olduğunu öne sürmüştür.¹⁰

Bu dönemde divan şiiri ile ilgili en ilgi çekici değerlendirmelerden biri de Sabahattin Eyüboğlu'na aittir. Eyüboğlu 1938 yılında neşrettiği "Yeni Türk Sanatkârı Yahut Frenk'ten Türk'e Dönüş" adlı yazısında, divan şiirine karşı çıkan edebiyatçıların olgun eserler ortaya koymalarının imkânsız olduğunu ve divan şiirini yeni mânâlarla dolduramayan, onu geliştiremeyen şâirin de yarım yamalak bir şâir olacağını belirtmiştir.¹¹

Cumhuriyet döneminde gelenek çerçevesindeki edebî tartışların bir diğer cephesini ise hece-aruz münâkaşaları oluşturur. Türk şiirinin milli vezninin arüz mu yoksa hece mi olduğu sorusundan hareketle ortaya çıkan tartışmalar, zaman zaman divan edebiyatı tartışmaları şekline dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın bütün şiddeti ile devam ettiği günlerde bu tartışmalardan biri de Çınaraltı dergisinde görülmüştür. Çınaraltı dergisindeki bu tartışma, Türk edebiyatında hece mi aruz mu tartışmalarının sonuncusu olmuştur.¹²

Hece-aruz tartışmasının yanı sıra 1941 yılında Çınaraltı dergisinde önemli bir diğer tartışmanın daha yaşandığı görülür. Bu tartışma, Besim Atalay'ın "Türkçe Davası-IV" başlıklı yazısındaki divan edebiyatı ile ilgili düşüncelerinden kaynaklanır. Besim Atalay, yazısında divan edebiyatını sert bir şekilde eleştirmiş ve bu edebiyatın ders kitaplarından çıkarılması gerektiğini savunmuştur:

"(...) İşte kökü bizde olmıyan çok çetin ve çetrefil bir edebiyatın güçlülüğü yüzündendir ki, pek haklı olarak- bugünün genç şairlerinden bir takımları bambaşka bir yol tutturmuşlardır; bunlar bambaşka bir edebî esintinin önüne düşerek yuvarlanıp gidiyorlar.

Şu halde korkunç bir felâket karşısında bulunduğumuzu bilmeliyiz. Yine, ulusal olmıyan bir kaynaktan sızıp gelen bu akıntı yarın sel halini alacaktır. Bence o küf kokan edebiyatı okullarda okutmıya çalışmak, gençleri bu sele doğru sürüklemekten başka bir işe yaramaz. Bugün yeni edebiyat, yeni şiir adına gördüğümüz tartışız, ölçüsüz, kafiyesiz, manasız şeyler hep eski edebiyatın milli olmaması yüzünden çıkmış ve az çok yayılmıştır.

⁸ "Nurullah Ataç Bey'le", Hep Gençlik, S.1, 1 Mart 1930, s.10-14

⁹ Yeni Adam, "Edebiyat Anketimiz-Necip Fazıl'ın Cevabı", S.13, 26 Mart 1934, s.7

¹⁰ Safa, Peyami, "İşkembe-i Kübra Edebiyatı", Kültür Haftası, S.10, 18 Mart 1936, s.182

¹¹ Eyüboğlu, Sabahattin, "Yeni Türk Sanatkârı Yahut Frenk'ten Türk'e Dönüş", İnsan, S.1, 15 Nisan 1938, s.35

¹² Türk edebiyatındaki hece-aruz tartışmaları ile ilgili olarak bkz: Kolcu, Hasan, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Kültür Bak. Yay., Ank, 1993, 417s.

Sözün kıyası: Milli bir edebiyat ancak milletin büyük yığınınca anlaşılabilir bir dilde ve milli bir ölçüde kurulabilir. Öbür türlüsüne milli denilmez ve millet onu kendisine mal etmez.”¹³

Besim Atalay’ın o dönemde yaygınlık kazanmaya başlayan serbest şiirin ve Garip şiir hareketinin gelişmesinin sebebi olarak divan şiirinin milli olmamasını göstermesi dikkat çekicidir. Orhan Seyfi Orhon, derginin aynı sayısında yayımlanan Divan Edebiyatı adlı yazısıyla Besim Atalay’ı yukarıda öne sürdüğü fikirlerden dolayı tenkit etmiştir:

“(…) Bir defa, Divan Edebiyatı dediğimiz o zamanki münevver zümrenin edebiyatı 14üncü asırda başlayıp 19uncu asrın ortalarına kadar devam ettiğine göre, edebiyat tarihi bilgisi vermek istediğimiz gençlere, bu beş yüz elli seneyi çıkartarak, Türk edebiyatı tarihi okutmak nasıl kâbil olur?

Beş yüz elli sene hemen hemen bütün Osmanlı devletinin hayatına müsavidir. Bu âdeta tarih okuturken ‘Selçuklu İmparatorluğu dağıldı, sonra da Cumhuriyet ilân edildi demek gibi bir şeydir. Bir milletin fikir ve sanat hayatında bu kadar uzun süren bir hadise hakkında ‘o milletle alâkası yoktur, milli değildir.’ diye kolayca hükmedilebilir mi? Anlamıyorum, muhterem Besim Atalay, Divan edebiyatı bilgisine neden bu derece hasım? Kendisi mükemmel medrese tahsili görmüş bir zattır. Divan edebiyatını pek güzel biliyor. Bize kıymetli eserler vermesi, Türkçeye istediği gibi tasarruf etmesi bu sayede değil mi? Dilde milliyetçiliğin bu şeklini bir türlü kavrayamadığımı itiraf edeyim. Türk dilinin tasfiyesine çalışanlar, o dili pekiyi bilenler ve çok sevenlerdir. Zaten başka türlü yapılmazdı da... Eğer bazı aksaklıklar göze çarpıyorsa bunu dil işleriyle uğraşanların ya eskiyi veyahut yeniyi anlamaktaki zevksizliğinde aramalı! Divan edebiyatı gibi, dil inkılâbı da tarihimizin bir merhalesidir. Artık ne o mazi geri dönebilir, ne bu dil hareketi durur. Birinin tarihini öğrenmek, öbürünün ehemmiyetini küçültmek neden olsun?

Milli asabiyeti güzel Türkçemizi bozanlara karşı gösterelim. Dil işlerinde usta bir bahçıvan gibi fidanları aşılıyarak, dalları budayarak, çiçekleri sulayarak itina ile çalışmalıyız. Sayın dil bilginimizin bu sahada karşımıza bir kucak buketle çıkmasını bekliyoruz. Yoksa böyle, bir elinde kazma, öbüründe balta, eski tarhları çığneye çığneye değil!”¹⁴

Divan edebiyatı üzerine cereyan eden bir diğer tartışma da, Yusuf Ziya ile Orhan Seyfi arasında geçmiştir. Yusuf Ziya Ortaç Akbaba’da yayımladığı “Bozguncu Edebiyat”¹⁵ başlıklı yazısında, divan edebiyatını özellikle Fuzulî’nin beyitlerinden örnekler vererek “kendine has, miskin, bencil, kötü bir hayat anlayışı olan bozguncu bir edebiyat” olarak nitelendirir ve “edebiyat tarihlerinin resmî üniformasını giyerek mekteplere giren bu bozgunculara karşı genç hafızaları bir kale kapısı gibi kapamalıyız.” der.

Orhan Seyfi Orhon da “Bozguncu Edebiyat” adlı yazısında divan edebiyatını bozguncu olarak nitelendiren Yusuf Ziya’yı tenkit eder ve şu satırlarla arkadaşına cevap verir:

“Yusuf Ziya Ortaç ‘Bozguncu Edebiyat’ adlı güzel bir yazısında her nedense en büyük Türk şâiri Fuzulî’nin en güzel mısralarını seçmiş, misâl gösteriyor:

Fakiri Padişah-âsâ, gedayi muhteşemim
Ne verseler ona şâkir, ne kılsalar ona şâd

¹³ Atalay, Besim, a.g.y., Çınaraltı, C.1, S.10, 11 Birinci teşrin 1941, s.7

¹⁴ Orhon, Orhan Seyfi, a.g.y., Çınaraltı, C.1, S.10, 11 Birinciteşrin 1941, s.8-9

¹⁵ Ortaç, Yusuf Ziya, a.g.y., Akbaba, 11 Şubat 1943, s.5

Arkadaşıma göre, birincisinde dilencilik bir rütbe oluyor, ikincisinde kapatılmış bütün tekkelerin günahı var.

Acaba bu mısralar Verle'nin veya Bodler'in mısraları halinde gelseydi, derin bir melankoliye büyük bir iç temizliğine misâl sayılmaz mıydı? Hem neden bozguncu? Bunlar neyi bozmuş kuzum? Bu mısraların söylendiği devirde biz Bağdat'ı zaptetmiştik. Bugün o zaferden kala kala Erenköyü'nde bir isim kaldı: Bağdat caddesi."¹⁶

Yusuf Ziya, Akbaba'nın bir sonraki sayısında yine "Bozguncu Edebiyat"¹⁷ başlıklı yazısıyla Orhan Seyfi'ye cevap vererek, divan edebiyatını tenkit etmeye devam eder ve "çocuklarımızın her şeye eyvallah diyen miskin bir edebiyatla terbiyesine nasıl razı olabiliriz?" diye sorar.

Orhan Seyfi Orhon'un divan edebiyatı çevresinde girilen bu tartışmada, Yusuf Ziya'nın sert tavrına karşılık daha nazik bir üslup kullandığı görülür. Nitekim Orhan Seyfi, "Fuzuli'ye Dair" başlıklı yazısında yer alan şu cümlelerle bu tartışmaya son noktayı koyar:

"Yusuf Ziya Ortaç, Fuzuli'ye ta'neden bir yazısına karşı dostane serzenişime hak vermedi, bilâkis, bana tahalükle cevap verdi. Eğer bizce de, en büyük Türk şairinin en seçkin mısraları beş para etmezse, çok feci! Mazimize değer vermek için ne yapacağız? Onu antikacı Salamon'a mı seçtirelim? Fakat, hayır! 'Beşik' muharririnin hayranları arasında ben de varım. Eski arkadaşımı, bu ters istikamette yürümeğe sevk etmek istemem. Bırakalım, bu bahis, onun o maziye sevdiren güzel Beşik'inde mışıl mışıl uyusun."¹⁸

Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1945 yılında neşrettiği Divan Edebiyatı Beyanındadır¹⁹ adlı kitabı, divan şiiri tartışmalarına yeni bir boyut kazandırır. 1930 yılında toplanan Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi'nde divan şiirinin hararetli savunucularından olan Gölpınarlı, bu kitabıyla divan şiirine tamamen taraflı bir şekilde saldırır ve bu sebepten yayımladığı kitabı da dönemin edebiyat âleminde büyük yankı uyandırır. Nurullah Ataç, Ulus gazetesinde 16 Nisan 1945 tarihinde yazdığı "Mektup-Abdülbaki Gölpınarlı'ya" başlıklı yazısıyla Gölpınarlı'yı sert bir şekilde eleştirir.

Orhan Şaik Gökyay, "Bu da Divan Edebiyatı Beyanındadır"²⁰ başlıklı yazısında Abdülbaki Gölpınarlı'yı "edebiyat tarihini iktisadî şartları göz önüne alarak incelediğini ve divan şiirini kasıtlı olarak sübjektif bir tavırla eleştirdiğini" öne sürerek tenkit etmiştir. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin son döneminde divan şiiri unsurlarını gerek şekil gerekse muhteva bakımından sıklıkla kullanan Hilmi Yavuz da, "Divan Edebiyatı Beyanındadır" adlı şiiri ile yıllar sonra Gölpınarlı'ya bir nev'i manzum cevap verir.²¹

Ortaya koyduğu çalışmalarla klâsik edebiyatımıza mühim katkılar sağlayan Abdülbaki Gölpınarlı'nın adı geçen eserindeki tavrı dikkate şâyandır. Gölpınarlı, Ocak 1976'da Divan Edebiyatı Müzesi'nin açılması ile ilgili kaleme aldığı yazısında Divan Edebiyatı Beyanındadır'daki görüşlerinden vazgeçtiğini belirtir ve şöyle der:

"Vaktiyle ben bir 'Divan Edebiyatı Beyanındadır' yazmıştım; bu eser oldukça gürültü koparmıştı, hatta rahmetli Ataç bile 'Ayıp derler senin yaptığına Abdülbaki, Neşâti'yi biz senden öğrenmedik mi?' diye serzenişte bulunmuştu. İtiraf edeyim; gerçekten de ayıptı, yerilirdi, yergilerin çoğu da hâlâ doğru. Ama

¹⁶ Orhon, Orhan Seyfi, a.g.y., Çınaraltı, C.3, S.74, 20 Şubat 1943, s.10

¹⁷ Ortaç, Yusuf Ziya, a.g.y., Akbaba, 25 Şubat 1943, s.3

¹⁸ Orhon, Orhan Seyfi, a.g.y., Çınaraltı, C.3, S.76, 6 Mart 1943, s.8

¹⁹ Orhon, Orhan Seyfi, a.g.y., Çınaraltı, C.3, S.76, 6 Mart 1943, s.8

²⁰ Gölpınarlı, Abdülbaki, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, Marmara Kitabevi Yay., İst., 1945.

²¹ Gökyay, Orhan Şaik, "Bu da Divan Edebiyatı Beyanındadır", Yücel, C.19, S.112, Şubat 1946, s.186-193.

²² Yavuz, Hilmi, *Gülün Ustası Yoktur*, Can Yay., 4.bas., İst., 1993, s.54

öyle yerilmezdi, övülecek yanı hiç mi yoktu?(...) Bu sözleri bir itiraf-ı zünüb olarak söyleyip şimdi hiç de o fikirde olmadığını, hatta o zaman bile olmadığını, onun bir tevehhüm sayfasından ibaret bulunduğunu belirttikten sonra asıl söze gelelim: Divan Edebiyatı Beyanındadır'ı yazdığımdan dolayı da beni ayıplamayın artık olmaz mı?"²²

1940'lı yılların önemli şiir hareketlerinden biri olan Garip şiiri²³, kendinden önceki bütün edebî birikime bir tepki olarak ortaya çıkar. Orhan Veli ve arkadaşları; başlangıçta Ahmet Haşim, Yahya Kemal ve Hececilerin karşısında oldukları gibi divan şiirine de düşman kesilirler. Edebiyat tarihimizde Garipçiler, âdeta gelenekten kopuşun şiirini ortaya koymak için gayret gösterirler. Bununla birlikte Garipçilerin de zaman zaman gelenekten kopmadıkları ve şiirlerinde divan şiirinden faydalandıkları görülür.

Orhan Veli'nin sağlığında yayımlamadığı fakat daha sonra 01.01.1967'de Papirüs'te yayımlanan Şarkı isimli şiiri, geleneğe savaş açan bir şairin dahi şiirlerinde geleneğin etkisinden kurtulamadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

ŞARKI

Dem bezm-i visâlinde hebâ olmak içindir
Cânım senin uğruna fedâ olmak içindir
Nabzım helecânımda sedâ olmak içindir
Cânım senin uğruna fedâ olmak içindir

Bardak boşalır bencileyin dolmayı bilmez
Benzim gibi yaprak sararıp solmayı bilmez
Hiçbir şey canımca fedâ olmayı bilmez
Cânım senin uğruna fedâ olmak içindir.²⁴

Garip şiir hareketinin edebiyatımızda etkin olduğu yıllarda şiire klâsik tarzda gazeller yazarak başlayan Asaf Halet Çelebi, şiirlerinde divan edebiyatı unsurlarını sıkça kullanan önemli bir isim olarak karşımıza çıkar. He isimli şiiri, Asaf Halet Çelebi'nin şiirlerinde divan şiiri mazmunlarını nasıl kullandığını gösteren güzel bir örnektir:

He

vur kazmayı
ferhâaad

he'nin iki gözü iki çeşme
âaahhh

dağın içinde ne var ki
güm güm öter
ya senin içinde ne var
ferhâd

ejderha bakışlı he'nin
iki gözü iki çeşme

²²Gölpınarlı, Abdülbaki, "Divan Edebiyatı Müzesi'nin Tarihçesi ve Divan Şiirinden Günümüze Kalanlar", Milliyet Sanat, S.165, Ocak 1976. [Beşir Ayvazoğlu'nun Geleneğin Direnişi adlı kitabından naklen; Ayvazoğlu, Beşir, a.g.e., s.150-151]

²³ Garip Şiir Hareketi hakkında geniş bilgi için bkz: Sazyek, Hakan, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ank.,383s.

²⁴ Kanık, Orhan Veli, Bütün Şiirleri, Adam Yay., 27.Bas., İst., 1996, s.172

ve ayaklar altında yam yassı

kasrında şirin de böyle ağlıyor

ferhâaad ²⁵

Garip şiir hareketine karşı sistemli ilk tepki olarak kabul edilen Hisar topluluğunun en güçlü şairlerinden Mehmet Çınarlı, şiirlerinde genellikle aruz veznini kullanmış ve gelenekten faydalanmıştır. Çınarlı'dan sonra A.Öztemiz Hacitahiroğlu, Fuat Bayramoğlu ve Sait Talat Halman özellikle şiirlerini aruz ölçüsü ile yazma noktasında gelenekten faydalanan belli başlı isimler olarak dikkat çeker.

1950'li yıllarda görülmeye başlayan İkinci Yeni şiiri ile Türk şiiri çok farklı bir boyut kazanmaya başlar. Divan şiiri ve gelenekten faydalanma tartışmaları, İkinci Yeni şairlerinin şiirde ortaya koydukları arayışların bir neticesi olarak tekrar ve yoğun bir şekilde gündeme gelir.²⁶

Onat Kutlar, 1959 yılında İkinci Yeni'yi kastederek "Yeni Bir Divan Şiiri mi?"²⁷ başlıklı bir yazı kaleme alır ve bu yazısında İkinci Yeni şairlerini divan şiiri muhipliği yapmakla suçlar. Daha sonraları adı İkinci Yeni şairleri arasında yer alan Onat Kutlar, ilginçtir ki bu yazısında belirttiği görüşlerinden farklı bir yol izleyerek 1981 yılında Peralı Bir Aşk İçin Divan'ı²⁸ yayımlar. Anlaşılan divan şiirinin cazibesinden kurtulmak ve geleneğe sırt çevirmek, o kadar da kolay değildir.

İkinci Yeni'nin önde gelen şairlerinden Turgut Uyar, 1970 yılında ismi Divan²⁹ olan ve içerisinde modern gazeller, kasideler, naatlar, münacatlar bulunan bir şiir kitabı yayımlayınca bazı eleştirmenler şairi çok sert bir şekilde eleştirirler. Uyar'ı tenkit eden isimlerin başında da Asım Bezirci gelir. Bezirci, birkaç yıl önce Osmanlı geleneğine yaslanmanın saçmalığını ileri süren Turgut Uyar'ın neden şimdi divan şiirinden faydalanma gereğini duyduğunu sorar ve Divan'ı tenkit eder.³⁰

Turgut Uyar'ın Divan adlı kitabına Kemal Tahir'in yaklaşımı ise Asım Bezirci'den büsbütün farklıdır. Kemal Tahir, "Turgut Uyar'ın Şiir Kitabı Dolayısıyla Tarih ve Şiirimiz"³¹ başlıklı yazısında Turgut Uyar'ın divan şiirinden günümüz şiirinde nasıl faydalanılması gerektiğini gösterdiğini belirtir ve bu kitabı epeyce geç kalmış bir dönüşün önemli belirtileri sayar.

Önceleri şiirlerini kaleme alırken divan şiirinden faydalanmayı pek umursamayan ve şiir anlayışını batılı bir çizgiye oturtmaya çalışan İlhan Berk de, *Âşıkâne*(1968) adlı kitabında modern gazeller yazarak gelenekten faydalanır. İlhan Berk de Asım Bezirci'nin tenkit oklarından nasibini alır ve ölmekte olan bir edebiyatı diriltmekle suçlanır.³²

İkinci Yeni'nin en önemli isimlerinden Cemal Süreya, Divan şiiri ile İkinci Yeni arasında kurulan ilişkiyi reddederek Türk şiirinde divan şiiri geleneğini Garipçilerin değil, kendilerinin yıktığını belirtir:

"Orhan Veli'yle birlikte eskiyle olan gelenek bağı kopmuştur. Gerçi Garipçilerin çattıkları, yıkmaya çalıştıkları bir gelenek vardı. Ama asıl kopuş bizim kuşakla başlamıştır. Bizim kuşakla şair eski şiir geleneğinden bütün

²⁵ Miyasoğlu, Mustafa, *Asaf Hâlet Çelebi*, Akçağ Yay., Ank., 1993, s.43

²⁶ İkinci Yeni Şiirini gelenekle bağlantısı noktasında değerlendiren bir çalışma için bkz: Akkanat, Cevat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri*, Kültür Bak. Yay., Ank., 2002, 362s.

²⁷ Kutlar, Onat, "Yeni Bir Divan Şiiri mi?", A dergisi, Şubat, 1959, s.2-3

²⁸ Kutlar, Onat, *Peralı Bir Aşk İçin Divan*, Ada Yay., İst., 1981.

²⁹ Uyar, Turgut, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*, Can Yay., 4.bas., İst., 2000, s.123-180

³⁰ Bezirci, Asım, "İkinci Yeni, Gelenek ve Divan Şiiri", *İkinci Yeni Olayı*, Evrensel Kültür Yay., 4.bas., İst., 1996, s.148-149

³¹ Tahir, Kemal, "Turgut Uyar'ın Kitabı Dolayısıyla Tarih ve Şiirimiz", *Yeni Edebiyat*, S.7, Mayıs 1970, s.28-29

³² Bezirci, Asım, a.g.e., s.149-150

bütün sıyrılmakla kalmamış, aynı zamanda dil devriminin getirdiği hızlı evre içinde yerleşik dil değerlerini de yitirmiş ya da onlardan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Geleneksizlik bu dönemde öyle sınır bir duruma gelmiştir ki her şiirin geleneği nerdeyse hemen biraz önce yazılmış başka bir şiirin dil değerlerinden ibaret olmuştur...³³

Türk şiirinin gelenekten İkinci Yeni şiiri ile tamamen koptuğunu iddia eden Cemal Süreya'nın *Sevda Sözleri*³⁴ adlı kitabında "Gazel" isimli bir şiirinin olması ve "11.beyit", "Sayım", "Seviş Yolcu", "Var", "Roman Okudum Seni Düşündüm" gibi şiirlerini beyit nazım birimiyle inşa etmesi dikkat çekicidir ve şairin yukarıdaki düşünceleri ile kendi içinde çeliştiğini gösterir. Bu yıllarda divan şiiri, sanki ondan kaçtıkça muarızlarını kendine çeken âhû gözlü bir güzel gibidir.

İkinci Yeni şiirine savaş açan Attila İlhan³⁵, divan şiirinin hem şekil hem de türlerinin yanı sıra, motif ve mazmunlarından da faydalanmıştır. İlhan, *Tarih-i Kadim* adlı şiirinde dönemin modasına uyararak geleneğe karşı çıksa da, sonraları Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içerisinde divan şiirinden faydalanan şairlerin başında yer alır³⁶.

Pek çok kitabının bölüm aralarına ve giriş kısımlarına divan şairlerinden beyitler koyan Attila İlhan, modernizmle geleneği bağdaştırma noktasında Cumhuriyet döneminde güzel bir örnek teşkil eder. Attila İlhan'ın aşağıya alıntılatacağımız şiiri, Naili'nin "Oldu eşkim gülşen-ârâ-yı heves-cûlar gibi/ Akdı gönlüm bir nihâl-i işveye sular gibi" matlalı gazeline nazire gibidir:

Bulut Günleridir

bulut günleridir/ akar uykular dumanlı sular gibi
kuytu göllerde salınır rüyalar kuğular gibi

kırık aynalarda balkısa da gün kızılığı / kanma
bastırır tamtamlarıyla karanlık yamyam korkular gibi

vampirler okşar yalnızlığını ipek baykuşlar büyür
uğuldar damarlarının ağacı ıssız korular gibi

karanlığın ufunetinden öyle bozulmuştur ki yıldızlar
iliklerine geçer titreşimleri fosforlu ağular gibi

üreyip bir devin gırtlığından zalim gümbürtülerle
bin yıllık sorular gelir ateşten burgular gibi
ölümdür bekleriz hükmü dünya bir duruşmadır sürer
ellerimizde yüreklerimiz vurulmuş kumrular gibi ³⁷

Behçet Necatigil, şairliğinin hemen her devresinde şiirinin bir kolunu geleneğe yaslayan bir isimdir. Gönül olan soyadını divan şairi Necati Bey'e olan sevgisinden ötürü Necatigil şeklinde değiştiren Behçet Necatigil, gelenekle modernizmi birleştirme noktasında Türk şiirinde mühim bir örnek teşkil eder.³⁸

³³ Süreya, Cemal, Başyazı, Papirüs, Şubat 1968(*Asım Bezirci'nin İkinci Yeni Olayı* isimli kitabından naklen)

³⁴ Süreya, Cemal, *Sevda Sözleri*, YKYay., 13.bas, İst., 2000.

³⁵ İlhan, Attila, *İkinci Yeni Savaşı*, Bilgi Yay., 3.bas., Ank., 1996.

³⁶ Attila İlhan'ın şiiri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz: Çelik, Yakup, *Şubat Yolcusu Attila İlhan'ın Şiiri*, Akçağ Yay., Ank., 1998.

³⁷ İlhan, Attila, *Tutuklunun Günlüğü*, Bilgi Yay., Ank., 1994, s.54

³⁸ Behçet Necatigil üzerine hazırlanmış kıymetli bir biyografi için bkz: Çetin, Nurullah, *Behçet Necatigil Hayatı Sanatı ve Eserleri*, Kültür Bak. Yay., Ank., 1997. Behçet Necatigil'in şiirlerinde geleneğin etkisi hakkında daha fazla bilgi için bkz: Kortantamer, Tunca, "Osmanlı-Türk

Hilmi Yavuz da, son dönem şiirimizde hocası Necatigil gibi divan şiirinden hemen her vesile ile faydalanmaya çalışan bir şair olarak karşımıza çıkar. Şairin Kaside adlı şiiri, şiirlerinde geleneğin izlerini sürmemiz bakımından dikkat çekicidir:

Kaside

Ay karanlık gibi durma öyle gel
Sensiz bir şey duyulmuyor sevişmemizden

De ki halkın gözleri al gelincik sürüyor
Uğrular geçiyor güz şölenimizden

Bu hüznüler benim mi diye baktım ki tamam
Akıyor yakut bir ıssızlık kentlerimizden

Yanardı mürted lambası ta sabaha değin
Karanlık kilimlerin kan işlemesinden

Hilmi elbet sürersin günleri bir yangına
'Âteş kesilir geçse sâbâ gülşenimizden' ³⁹

Yukarıdaki şiirde Hilmi Yavuz, kaside nazım şeklini modernize etmiş, yeni bir çehre ile bizlere sunmuştur. Şiirinin son beytinde, divan şiirindeki mahlas söyleme geleneğine uymuştur. Ayrıca son beytin ikinci mısraında, II. Selim'in meşhur "Biz bülbül-i muhrık-dem-i gülzâr-ı firakız / Âteş kesilir geçse sâbâ gülşenimizden" beytinin ikinci dizesini aynen iktibas etmiştir.

Divan şiiri unsurlarını, şiirlerinde sıklıkla kullanan bir diğer isim Sezai Karakoç'tur. Sezai Karakoç, bir yazısında gelenekten faydalanma hususunda şu tespiti yapar:

"Şair gelenektedir ki, başka bir zamanda yaşar, geçmiş şairler onunla çağdaş, o geçmiş şairlerle çağdaş olmuştur. Onlarla diyalog kurmuştur. Bir tür alışveriş başlamıştır."⁴⁰

Yeni şiirin, eski şiirin süreklilik gösteren yönlerinden faydalanarak mükemmelliğe ulaşabileceğini belirten Karakoç, gelenekten faydalanma hususundaki düşüncelerini şiirlerinde de uygulamış, özellikle divan şiirinden mazmunlar ve tasavvuf hususunda faydalanmıştır.

c.Sonuç

Görelim âyine-i devrân ne sûret gösterir
Bâkî

Ellerin Bakî'den Nef'i'den Şeyh Gâlib'den
Kucağıma dökülen
Altın leylak.

Sezai Karakoç

Bir sosyoloji terimi olmasının yanı sıra "gelenek", arayışlar dönemi Türk edebiyatında "modern şiirde divan şiiri unsurları kullanılabilir mi, divan edebiyatından faydalanılmalı mı, faydalanılmamalı mı?" gibi sorularla gündemde

Şiirinin Behçet Necatigil'deki Dönüşümü", Osmanlı Dünyası'nda Şiir Sempozyumu, Yapı Kredi Yayıncılık, 19-22 Kasım 1999, İst.[Eski Türk Edebiyatı -Makaleler-, Ank., 2004, s.114-130].

³⁹ Yavuz, Hilmi, a.g.e., s.56

⁴⁰ Karakoç, Sezai, *Edebiyat Yazıları-1*, Diriliş Yay.,3.Bas., İst., 1982, s.95

tutulan oldukça aktüel bir kavramdır. Bu kavram etrafında 19.yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere günümüze değin pek çok tartışma cereyan etmiştir.

Gelenek ve divan şiirinden faydalanma hususundaki tartışmaların özellikle Cumhuriyet döneminde yoğunlaştığı görülür. Bu makalede özellikle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında gelenek etrafında ortaya çıkan tartışmalar ve dönemin şairlerinin divan şiiri unsurlarını şiirlerinde nasıl kullandıkları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Şiir de diğer bütün sanat dalları gibi gelenekle var olan, bir zemin üzerine yükselen bir sanat dalıdır. Türk edebiyatı tarihinde geleneğin birikiminden faydalanan şairler olabileceği gibi, geleneğe tepki gösteren şairlerin olması da doğaldır. Geleneğe gösterilen tepkiler de bir anlamda, geleneğin etkisinin devam ettiğinin bir göstergesidir.

Toplu bir şekilde baktığımızda Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatındaki divan şiiri tartışmalarında geleneğe farklı bakış açıları ile yaklaşan iki grubun olduğu görülür:

1.Geleneğe ve divan şiirlerinden şiirlerinde faydalanmaya bütünüyle karşı çıkanlar:

Bu gruptaki isimler, gelenek kavramına daha çok ideolojik bir bakış açısı ile yaklaşarak, meseleyi gericik-ilericilik boyutuna çekmeye çalışmışlardır. Bu gruptaki bazı şairler, bazen bilinçli bazen de bilinçsiz bir şekilde, divan şiirinin cazibesine kapılmış ve divan şiiri unsurlarını şiirlerinde kullanmışlardır. Özellikle Cumhuriyetin ilk otuz yılı içerisinde divan şiirini bir bütün hâlinde tenkit eden bir nesil görürüz. Bu neslin çoğu ismi, daha sonraları gelenek ve divan şiiri hususundaki görüşlerinden vazgeçmişlerdir.

İkinci Yeni şiiri ile divan şiiri arasındaki bazı benzerlikler nedeniyle, divan şiirinden faydalanma tartışmalarının yeniden gündeme geldiği görülür. İkinci Yeni şairlerinden pek çoğu da başlangıçta divan şiirine ve geleneğe savaş açmalarına rağmen, eserlerinde gelenekten çeşitli şekilde faydalanmışlardır.

2.Gelenekten faydalanan ve şiirlerinde divan edebiyatı unsurlarını taklitçiliğe düşmeden yeni şiir anlayışlarıyla birleştirerek eser veren isimler:

Bu isimler arasında özellikle Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Behçet Necatigil, Asaf Halet Çelebi, Mehmet Çınarlı, Attila İlhan, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz, Beşir Ayvazoğlu... gelenekten faydalanma hususunda başarılı örnekler vermişlerdir.

Yukarıda baştan beri saydığımız isimlerin dışında Fazıl Hüsnü Dağlarca, Arif Nihat Asya, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Metin Altıok, M.Âkif İnan, Özdemir İnce, Ebubekir Eroğlu, Erdem Beyazıt, Turan Oflazoğlu, Olcay Yazıcı, A.Vahap Akbaş, Sefa Kaplan, İsmet Özel, Ali Günvar, Cahit Zarifoğlu, Bahattin Karakoç, Abdurrahim Karakoç, Enis Batur, Hüsrev Hatemi, Murathan Mungan, M.İlyas Subaşı, Nurullah Genç, Arif Ay... gibi pek çok sanatkâr, şiirlerinde çeşitli vesilelerle divan şiiri geleneğinden faydalanmıştır ve faydalanmaya da devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKKANAT, Cevat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri*, Kültür Bak. Yay., Ank., 2002.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Geleneğin Direnişi*, Ötüken Yay., İst., 1996.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Ömrüm Bir Ateşi Benim-Ahmet Haşim'in Hayatı Sanatı Estetiği Dramı*, Ötüken Yay., İst., 2000.
- BEZİRCİ, Asım, *İkinci Yeni Olayı*, Evrensel Kültür Yay., 4.bas., İst., 1996.
- ÇELİK, Yakup, *Şubat Yolcusu Attila İlhan'ın Şiiri*, Akçağ Yay., Ank., 1998.
- ÇETİN, Nurullah, *Behçet Necatigil Hayatı Sanatı ve Eserleri*, Kültür Bak. Yay., Ank., 1997.
- ÇETİN, Nurullah, *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*, Hece Yay., Ank., 2004.
- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., 5.bas., İst., 2004.
- ERBAY, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar Yay., Erzurum, 1997.
- ERCİLASUN, Bilge, *Servet-i Fünûnda Edebî Tenkit*, MEB Yay., İst., 1994.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Destursuz Bağa Girenler*, Dergâh Yay., İst., 1982.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, Marmara Kitabevi Yay., İst., 1945.
- İLHAN, Attila, *İkinci Yeni Savaşı*, Bilgi Yay., 3.bas., Ank., 1996.
- İLHAN, Attila, *Tutuklunun Günlüğü*, Bilgi Yay., Ank., 1994.
- KAHRAMAN, Mehmet, *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar*, Beyan Yay., İst., 1996.
- KANIK, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yay., 27.Bas., İst., 1996.
- KARAKOÇ, Sezai, *Edebiyat Yazıları-1*, Diriliş Yay., 3.Bas., İst., 1982.
- KOLCU, Hasan, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Kültür Bak.Yay., Ank, 1993.
- KORTANTAMER, Tunca, "Türk Edebiyatında 'Gelenek ve Modernlik' Tartışmaları Üzerine", Kitaplık, S.38, İst., 1999, s.162-174.[Eski Türk Edebiyatı - Makaleler-, Ank., 2004, s.100-113].
- KORTANTAMER, Tunca, "Osmanlı-Türk Şiirinin Behçet Necatigil'deki Dönüşümü", Osmanlı Dünyası'nda Şiir Sempozyumu, Yapı Kredi Yayıncılık, 19-22 Kasım 1999, İst.[Eski Türk Edebiyatı -Makaleler-, Ank., 2004, s.114-130].
- KUTLAR, Onat, *Peralı Bir Aşk İçin Divan*, Ada Yay., İst., 1981.
- MACİT, Muhsin, *Gelenekten Geleceğe*, Akçağ Yay., Ank., 1996.
- MACİT, Muhsin, "Klasik Edebiyat Etrafındaki Tartışmalar ve Gelenekten Yararlanma Sorunu", Türk Edebiyatı Tarihi(Editör: Talat Sait Halman),Kültür ve Turizm Bak. Yay., C.4., İst., 2006, s.153-163
- MİYASOĞLU, Mustafa, *Asaf Hâlet Çelebi*, Akçağ Yay., Ank., 1993.
- OKAY, Orhan, *Tanzimat Edebiyatı*, Atatürk Ün.F.E.F.Yay., Erzurum, 1990.
- OKAY, Orhan, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yay., İst., 1990.
- ÖNAL, Mehmet, *En Uzun Asrın Hikâyesi Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım*, Akçağ Yay., Ank., 1999.
- SAZYEK, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ank., 1996.
- SÜREYA, Cemal, *Sevda Sözleri*, YKYay., 13.bas, İst., 2000.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., 4.bas., İst., 1995.
- UYAR, Turgut, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*, Can Yay., 4.bas., İst., 2000.
- YAVUZ, Hilmi, *Gülün Ustası Yoktur*, Can Yay., 4.bas., İst., 1993.